

Wie huis en haard verlaat, kan van alles overkomen. Van spanning en avontuur tot heimwee en gevaar. Schrijvers, kunstenaars en artiesten over hun wederwaardigheden in den vreemde. Deel 1 van een zomerserie: **J. M. A. Biesheuvel**.
door Hans Hoenjet,
foto's Amke

'Een ijsberg van wel honderd meter!'

In een donkergroen houten huis in een lommerrijke wijk in Leiden, verscholen achter bomen en struikgewas, woont de in 2007 met de P.C. Hooftprijs onderscheiden korteverhalenschrijver J.M.A. Biesheuvel (69) met zijn vrouw Eva, zijn hond en zijn katten. 'Sunny Home' heet zijn stulp. De deur staat uitnodigend open. De Nederlandse Tsjechov zwaait naar me van achter het raam. Omdat hij nog zit te ontbijten en zijn vrouw vanwege een gewrichtsziekte moeilijk loopt, besluit ik mezelf maar binnen te laten.

Hartelijk word ik ontvangen. Met een valt mijn oog op zijn boekenkast in de woonkamer. Daar staan de drie delen van zijn onlangs verschenen *Verzameld Werk*. Kloeke, fraaie banden in bijbedruk zijn het, en volledig 'ingeneukt', zoals hij volstaat vaststelt. De stofomslagen heeft hij eraf gehaald, want die worden volgens deze ereburger van Leiden toch maar vies en kreukelig.

We zijn hier om over zijn avontuurlijke reizen te praten. Hoewel hij eerst ontkent ooit over de wereld getrokken te hebben,

behalve in het verhaal 'Reis door mijn kamer', borrelen de herinneringen even later spontaan op. "Mijn eerste vakanties bracht ik met de gereformeerde welpen in Brabant en Drenthe door. Ik kan me niet herinneren ooit zo veel gescheten te hebben," zegt hij lachend en steekt een verse sigaar op. "Ik haalde de latrines niet, en zodoende poepte ik in mijn padvindingsbroekje en onderbroek. We zongen altijd 'Akela wij doen ons best. Trek je broek uit, wij doen de rest'. Maar eigenlijk was zo'n buitenvakantie niks voor mij. Ik was nogal solitair en zat altijd liever in een hoekje met een boekje op mijn kamer. Dan riepen de voetballende jongens op het

'Hij klom via een touwladder aan boord en had opwindbare beertjes bij zich.'

plein: 'Hé, dooie, kom je buiten spelen?'"

Zijn eerste grote zeereis maakte hij op een olietanker naar Sidon. Het schip meerde aan voor de kust van Libanon. "Er kwam 's nachts een mannetje aanroeien," vertelt hij. "Hij klom via een touwladder aan boord en had allemaal opwindbare beertjes bij zich, die hij voor een dollar aan de bemanningsleden verkocht. Terwijl hij aan boord was en zijn sloep achter het schip hing, zijn we vertrokken en is hij tot Rotterdam gebleven. Dat mannetje zat maar te vertellen in het Arabisch en we begrepen er niks van."

Ook sjouwde hij bananen en huiden met het rottende vlees er nog aan in de haven van Rotterdam. In die tijd monsterde hij aan op een stoomschip dat naar een havenplaats diep in de Hudsonbaai voer, een ervaring die hij in zijn verhaal 'Port Churchill' beschrijft. Vanaf het achterdek had hij een adembenemend uitzicht op de ijsbergen en ijsschotsen. "Een van de bemanningsleden vroeg mij of ik zijn hondenvacht tussen twaalf en vier uur 's nachts wilde overnemen," zegt hij met pretoogjes.

“Ja, de kapitein vond het goed dat ik als ketelbinkie aan het stuur kwam te staan!

“Ik wilde een goede rechte koers volgen en dus hield ik de roerstandverklikker, het kompas en de koperen gelijkrichters in de gaten,” vervolgt hij opgewonden. “Opeens zag ik een ijsberg met een ijsvoet van wel honderd meter naderen. Allemachtig! Ik wilde al tegenstuur geven toen er een stem uit de kaartenkamer kwam, die zei: ‘Keije rustig laten lopen! Komt vanzelf terug.’ Ik hou het roer zo vast en daar ging het schip, helemaal naar stuurboord en ik liet die ijsberg zeker honderd meter aan bakboord liggen. Ja, dat was een mooie ervaring!”

Na zijn afstuderen werd hij steward op de Ryndam, die gebruikt werd voor een wereldcruise van rijke Amerikaanse

‘Ik ga voorin zitten,
zei ik, en wijs
jullie de weg naar
het gekkenhuis.’

studenten. “Het waren allemaal leuke jongens en een hoop geile meiden, die heroïne spoten en erg veel neukten,” zegt hij. Tot Portugal verliep de reis voorspoedig, maar daarna, op weg naar Istanboel, sloeg de waanzin toe. “De gezagvoerder droeg zo’n strak getailleerd jasje. Ik liep achter hem aan, greep hem bij z’n ballen

en riep ‘Hé, lekker stuk!’” weet hij nog.

Prompt werd Biesheuvel afgevoerd naar de ziekenboeg, waar ze hem met opium behandelden. Ondertussen schreef hij als een bezetene zeker veertig verhalen, die allemaal verloren gingen. Hij werd op het vliegtuig naar Nederland gezet en op Schiphol door een ambulance met gillende sirene opgehaald. “Verdorie, ik ga niet liggen,” zeg ik tegen die broeders,” herinnert hij zich. “Ik ga gewoon voorin zitten en wijs jullie de weg naar het gekkenhuis Endegeest.” Eenmaal aangekomen in het krankzinnigengesticht monsterde de dienstdoende arts hem, herkende hem en zei: “O, maar dat is Biesheuvel. Die heeft gewoon zijn trilafonpilletjes vergeten. Hier heb je ze, en ga maar weer naar huis.” ▶

► **Op zijn gemak** peuzelt hij verder aan zijn ontbijt. Het is vroeg in de middag. In Sunny Home heerst een weldadige rust, die nogal contrasteert met zijn woeste avonturen uit het verleden. Hij steekt zijn sigaar opnieuw aan en vertelt over de studentenreis in 1962 die hij met zijn vrouw Eva ("We kennen elkaar bijna vijftig jaar!") naar Berlijn, Warschau, Krakau, Auschwitz en Praag maakte. Het verlies van zijn bril leidde toen tot de hilarische belevenissen die hij vereeuwigde in het verhaal 'Oculaire Biesheuvel'.

Vooraf een bezoek aan het concentratiekamp van Auschwitz maakte een verpletterende indruk op hem. "We zagen van die enorme kookpotten waar wel drie kubieke meter water in gaat, gloeiend heet, met twee koolblaadjes erbij," roept hij uit. "Eet smakelijk! En dan had je allemaal kamers en zalen met brillen, schoenen en boekjes. Afschuwelijk!"

Hij pauzeert even om zijn dagelijkse medicatie in te nemen. Behalve het eerder genoemde trilafon ("*Ohne Trilafon kein Gedanke*") slikt hij ook een peppilletje, een visoliecapsule en enkele andere tabletten. Dat roept herinneringen op aan zijn eerste hevige angstbui op een Moorse burcht in Malaga. "Daar in Spanje werd alles opeens onzeker," memoreert hij. "Ik heb er geen woorden voor, maar Nabokov zegt ergens dat je eigenlijk een cursieve letter nodig hebt om te beschrijven hoe erg zo'n ongerichte angstaanval is. Alles wordt vreemd en onverklaarbaar. De mensen worden krankzinnig. Je bent een waarnemend oog. Een kind van vier jaar vergelijk je met een dranghek in Amsterdam-Noord."

Eva, zijn liefvallige vrouw, maant hem tot kalmte. Zij weet zich een grappige belevenis in Zweden te herinneren. "O, ja, dat klopt," zegt Biesheuvel. "Die reis met de boot van IJmuiden naar Göteborg, toen ik bij de Stichting Moeilijk Toegankelijke Wetenschappelijke Literatuur werkte. Er was een collega die per ongeluk een handdoek had meegenomen uit een studentenhuus en vroeg of we hem wilde terugbrengen. Dat studentenhuus bleek ongelooflijk ver weg van Göteborg. We hebben voor honderd gulden een taxi daarheen moeten nemen, alleen maar om die handdoek terug te brengen! Ja, dat was erg leuk"

Behalve de Sovjet-Unie bezocht hij ook de Verenigde Staten. Hij was niet alleen in een dorp bij Boston en in Berkeley – waar hij het grootste deel van de tijd in de tuin

'Ik wil nog één reisverhaal schrijven: hoe ik in de hemel kom.'

doorbracht – maar ook in New York, waar hij graag langer had gewoond. "Het is daar zo rustig," zegt hij. "Als je oversteekt stoppen alle auto's voor je, of er nu staat 'Walk' of 'Don't walk'. Er komt stoom uit het asfalt! Op een dag maakte ik daar iets grappigs mee. Tegenover ons logeeraadres was een *doorman* van een hotel, die alleen maar de portieren van auto's hoefde open te maken. Naast de airco had ik een opening in het raam gemaakt, zodat ik hem op mijn gemak kon bekijken.

"Het mannetje wreef in zijn handen, kamde zijn haar, poetste zijn schoenen, marcheerde en floot als een soldaat," zegt hij vergenoegd. Maarten Biesheuvel staat op en zingt: "*Treu gedient haben wir, zwölf Jahre.*"

"Een keer in de twee uur kwam er een auto. Dan droeg hij de koffer en begon de vertoning weer. Op een gegeven moment kreeg hij mij in de gaten en toen is hij naar binnen gegaan. Het was een van mijn mooiste ervaringen: die hele lege straat en die man die stond te fluiten en zijn schoenen te poetsen."

Tegenwoordig reizen Maarten Biesheuvel en zijn vrouw weinig. Misschien gaan ze deze zomer naar Lucca, waar Eva's broer een buitenhuis bezit. Maar om de zoveel jaren verblijven ze op Schiermonnikoog, waar ze ooit hun bruiloft vierden in Hotel van der Werff. Daar liet hij door de ambtenaar van de burgerlijke stand het

sombere feestgedicht "Het huwelijk" van Elsschot voorlezen. Hij declameert: "*Toen hij bespeurde hoe de nevel van den tijd/in d'ogen van zijn vrouw de vonken uit kwam doven,/haar wangen had verweerd, haar voorhoofd had door-kloven,/toen wendde hij zich af en vrat zich op van spijt.*" Vreselijk! De ambtenaar zei: 'Het is een oud gedicht.' Dus volgens hem gold het niet meer! Renate Rubinstein, Bert Poll en Karel van het Reve lachten zich het apelazerus."

Tijdens zijn reizen en vakantieperiodes schreef hij zelden of nooit. "Maar ik ben ook veel zomers thuisgebleven,"

zegt hij. "En dan schreef ik gewoon door, meestal van een uur of tien tot twee uur 's nachts. Daarna liet ik het aan Eva lezen, en als ze het goed vond, werd het gehandhaafd, anders ging het in de prullenbak. Je moet niet vergeten: ik ben krankzinnig en Eva is normaal. Dus ik denk: laat ik het maar aan een normaal mens laten lezen. Ja, ik ben dom, lui en geil."

Aan het eind van mijn bezoek klimmen we naar het vertrek waar zijn beroemde verhaal 'Reis door mijn kamer' werd geconcipieerd. In het halfschemer zie ik zijn bureau en zetel, de talloze foto's aan de muur, waaronder die van Marilyn Monroe, op wie hij zo verliefd was dat toen hem het bericht van haar dood tijdens een vakantie in Frankrijk bereikte hij wenend in een greppel neerzat en tranen met tuiten huilde.

In een ander kamertje staat een klein televisietoestel. "Ik kijk bijna nooit," zegt hij. "Maar als ik kijk, dan het liefst naar dvd-films, klassiekers als *High Noon* en *Some Like it Hot*. Die zijn mooi." Als we weer beneden zijn, eet hij eindelijk zijn muesli op. Hierna komen whisky en wijn op tafel.

"Ik schrijf op het ogenblik niks meer, maar ik wil nog één verhaal over mijn laatste reis schrijven," besluit hij. "Namelijk hoe ik in de hemel kom. Daar is een glooiend landschap en allemaal beekjes waarin je heerlijk kunt poedelen. God is nergens te bekennen. Wel een mannetje met een bolhoed, die zegt dat hij uit Leiderdorp komt. Dan komen we bij het punt 'Uitgifte van Schoon Ondergoed, Sokken, Schoenen, Jasjes en Overhemden'. Alles past precies en is schoon. Dan gaan we pasteien eten. Er zijn leuke vrouwen in korte rokjes die aan het tennissen zijn. Maar God heb ik nooit ontmoet in de hemel. Ik denk dat Hij niet bestaat" |

Volgende week: Rob Birza.